

**บทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่นของสตรี
ในเขตตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร***

เอี่ยมพร หนันธิสิงห์**

คำสำคัญ : บทบาททางการเมือง/บทบาทผู้นำสตรี

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยได้เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยได้ทรงยกฐานะของหญิงให้ดีขึ้นกว่าเดิม คือ ทรงให้ยกเลิกเรื่องการอุดหญิงมาเป็น หม่อมห้าม หรือนำมาหัดละคร และจากการวิจารณ์เสนอแนะของนักเขียน นักวิจารณ์คนสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น คือ “เทียบวรรณ” หรือ ต.ว.สุวรรณโก ซึ่งได้เสนอแนะให้ยกระดับสถานภาพของสตรีไทยเป็นคนแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 บุคคลสำคัญที่มีส่วนช่วยอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีไทยและยกระดับสถานภาพคือ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ที่ได้รับสถาปนาให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยทรงตั้งสภาอุณาโลมแดงในปี พ.ศ.2463 ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นสภาภักษาต เพื่อให้ผู้หญิงได้มีบทบาทในการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นนอกแควตวงญาติมิตรและภายในครอบครัว และเมื่อมาถึงสมัยของรัชกาลที่ 6 ที่ได้ทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาบังคับให้เด็กชายหญิงเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนประชาบาล จึงทำให้การศึกษาได้แพร่หลายมาถึงผู้หญิง นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงนำวัฒนธรรมบางอย่างของตะวันตกมาเผยแพร่ในหมู่พระราชวงศ์และพสกนิกร มีการชักชวนให้สตรีออกสังคมตามงานสโมสรสันนิบาตต่าง ๆ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงในระยะแรกนี้จะมียุในหมู่สตรีบรรดาศักดิ์ แต่ก็นับว่ามีอิทธิพลต่อสตรีโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่เริ่มแพร่หลายสู่ชนบท และเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 คือ ใน พ.ศ.2475 สตรีก็ได้รับสิทธิทางการเมืองเท่าบุรุษ โดยมีต้องเรียกร้องและเมื่อมีสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ จึงตามมา สตรีเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของตนเองต่อประเทศ แต่สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีมากกว่า คือ เศรษฐกิจ และการศึกษา ตลอดจนอารยธรรมตะวันตก (เบญจา สวัสดิโอ, 2524, หน้า 6)

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าสตรีไทยได้มีบทบาทมากขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในทุก ๆ ด้าน แต่เดิมมาสตรีไทยมักมีบทบาทแต่เฉพาะในครอบครัว แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป สตรีไทยก็ต้องออกมาทำงานนอกบ้าน บทบาทในสังคมจึงมีมากขึ้น สตรีไทยเริ่มมองเห็นคุณค่าตัวเองในการเป็นสมาชิกหนึ่งในสังคมที่มีส่วนต้องรับผิดชอบสังคมเท่าเทียมกับบุรุษ

*บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่อง**บทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่นของสตรีในเขตตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร** โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.วรารณณ์ จุลปานนท์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

**นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต โครงการสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

นอกจากนี้สังคมทั่วไปก็หันมาสนใจบทบาทสตรีมากขึ้น เมื่อได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสตรีดังกล่าว และความสนใจนี้ก็ได้จำกัดอยู่เฉพาะในวงสังคมชั้นสูงในเมืองเท่านั้น แต่กระจายไปถึงสตรีในชนบท ซึ่งก็มีความสำคัญเท่าเทียมกันด้วย

ในสภาพปัจจุบันพบว่าบทบาทของสตรีได้รับการยอมรับมากขึ้นกว่าในอดีต โดยเห็นได้จากการที่สตรีได้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเมืองระดับประเทศไปจนถึงการเมืองระดับท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีก็ยังคงเผชิญกับปัญหาทั้งในด้านทัศนคติจากทางสังคมในภาพรวมทั้งจากบุรุษและสตรีด้วยกันเอง ซึ่งยังไม่เอื้ออำนวยเท่าที่ควรต่อการให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมมากนัก และการที่สตรีต้องมีภาระในเรื่องของครอบครัวก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระทบต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของสตรีด้วย (สุกฤตดา จินดาพรม, 2555, หน้า 2)

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของสตรีนั้น ย่อมมีเรื่องที่ถูกกล่าวถึงมากมายในทุก ๆ ด้าน ผู้หญิงทุกสังคมมีบทบาทหลายอย่างตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ค่านิยมในสังคมโดยทั่วไปก่อให้เกิดความแตกต่าง ในเรื่องความเสมอภาคระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ดังนั้น ประเด็นความเสมอภาคยังเป็นประเด็นที่ถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอ ซึ่งเกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิสตรีแนวคิดเกี่ยวกับสตรีในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

แม้ในอดีตที่ผ่านมาสถานภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีจะอยู่ในระดับต่ำเพราะความเชื่อและค่านิยมของสังคมต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงยังคงยึดถือให้เพศชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม เมื่อปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายก็วิวัฒนาการตามไปด้วย ตัวอย่างเช่น การที่สตรีมีโอกาสในด้านการศึกษาและเข้ามาเป็นกำลังแรงงานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้บทบาทดั้งเดิมของหญิงและชายค่อย ๆ คลายความชัดเจน อย่างไรก็ตามประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้ว่าบทบาทของผู้หญิงนั้นมิได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเท่าเทียมกัน การเหลื่อมล้ำกันของบทบาทและทัศนคตินั้นนำมาซึ่งการไม่ยอมรับและการต่อต้านการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมต่าง ๆ ทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผย

หากแต่ในการแสดงบทบาทของสตรีไทยนั้น ยังคงเป็นเรื่องที่มีข้อสงสัยว่า การพัฒนาและการแสดงบทบาทที่เกิดขึ้นนั้น เป็นผลมาจากการพัฒนาของตัวสตรีเอง หรือเป็นเพราะกระแสการให้ความสำคัญกับสิทธิสตรีของสังคมโลกและสังคมภายในประเทศ อันเป็นกระแสที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างสมดุลให้โลกหลังจากที่บุรุษแสดงความเหนือกว่าสตรีมาโดยตลอด ซึ่งกระแสการยอมรับบทบาทของนักการเมืองและผู้บริหารที่เป็นสตรีที่เกิดขึ้นนั้น เป็นไปตามกระแสความนิยมของโลกหรือเป็นเพราะการเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณของประชากรสตรีตามธรรมชาติ ซึ่งเมื่อเทียบกับจำนวนนักการเมืองและผู้บริหารที่เป็นสตรีในอดีต พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากนักก็ตาม หรือเป็นเพราะบทบาทของสตรีที่เป็นนักการเมืองและผู้บริหารได้รับการยอมรับว่ามีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพิ่มขึ้นจริง

สตรีไทยได้เริ่มเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกครอบครัวของตนเองมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่การได้รับโอกาสทางการศึกษาหาความรู้มากกว่าในอดีต อันเนื่องมาจากแผนการขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับของรัฐบาลส่วนกลางออกไปสู่ชนบท การที่ผู้หญิงสามารถประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้ความสามารถพื้นฐานที่ได้ศึกษามาในการทำงานหลายสาขาอาชีพมากยิ่งขึ้นถึงแม้จะมีความแตกต่างของ

บทบาทดังกล่าวระหว่างกลุ่มผู้หญิงในเขตเมืองกับผู้หญิงในชนบทอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็นับว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลในทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยที่มีต่อผู้หญิงเปลี่ยนไป ในแง่ที่เกิดการยอมรับบทบาทและความสามารถของผู้หญิงให้เท่าเทียมผู้ชาย (ปนัดดา เผือกพันธุ์, 2531, หน้า 1)

สำหรับการพัฒนาสตรีของประเทศไทยนั้น ได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลากว่า 40 ปีแล้วหน่วยงานของรัฐบาลที่รับผิดชอบในการพัฒนาสตรีที่สำคัญ ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้เริ่มดำเนินงานพัฒนาสตรีโดยเฉพาะสตรีในชนบทมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2505 เพื่อให้สตรีสามารถที่จะนำศักยภาพของตนไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามขีดความสามารถและมีบทบาทในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี โดยยึดแนวนโยบายจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาสตรีระยะยาวและนโยบายของกระทรวงมหาดไทยเป็นหลักในการพัฒนาสตรี

ในปัจจุบันนี้สังคมมีความเป็นพลวัตสูง เป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารการติดต่อสื่อสารความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นโลกไร้พรมแดนซึ่งสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้หมด เป็นโลกของวัตถุนิยมสังคมก็พร้อมที่จะเปิดกว้างรับสิ่งใหม่ ๆ จึงเป็นสาเหตุทำให้ประเทศต่างๆ เกิดการตื่นตัวเพื่อพัฒนาประชากรของประเทศให้สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศ ให้สามารถรองรับบทบาทและการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน จากสถานการณ์ดังกล่าวได้มีส่วนในการผลักดันให้สตรีต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ มีบทบาทความเป็นผู้นำสตรี มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำสตรีระดับองค์กรได้

สิทธิสตรี ถือเป็นคำที่ในปัจจุบันมีการกล่าวถึงกันอย่างมาก ประกอบกับในยุคปัจจุบัน ถูกขนานนามว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร จึงทำให้ทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายมีสิทธิได้รับรู้และรับทราบข้อมูลข่าวสารที่ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้สตรีเพศนั้นเริ่มมีการเรียกร้องสิทธิสตรีต่าง ๆ ของสตรีที่ถูกถูกลิดรอนไปในอดีตให้กลับเข้ามามีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับบุรุษในหลาย ๆ เรื่อง ถึงแม้ว่าตามประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2591 จะระบุว่าประชากรแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักพื้นฐานในเกียรติศักดิ์ และคุณค่าของมนุษย์ในสิทธิความเท่าเทียมกันของชายและหญิง หรือแม้แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ก็ได้แก้ไขข้อกำหนดให้ผู้หญิงดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้พิพากษา อัยการ เป็นต้น ดังในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ยังมีบทบัญญัติให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองโดยได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามนัยมาตรา 87 (5) กำหนดไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมและให้การศึกษแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม อนึ่ง การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรานี้ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน (พยุง รสใจ, 2554, หน้า 2)

สำหรับมาตรการการส่งเสริมความเสมอภาคและและพัฒนาสตรีในประเทศไทยนั้น ได้มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง โดยหลักฐานที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด คือ การกล่าวถึง แนวทางในการพัฒนา กลุ่มเป้าหมายสตรีเป็นครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) รวมทั้ง

กระแสการตื่นตัวในงานด้านการพัฒนาสตรี ในระดับสากลหลังจากที่องค์การสหประชาชาติ (United Nations--UN) ได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากล และต่อด้วยการประกาศให้ปี พ.ศ. 2519-2528 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนาสตรีสู่ความเสมอภาค (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2554, หน้า 5) ดังนั้นประเทศไทยในฐานะสมาชิกขององค์การสหประชาชาติจึงได้ร่วมลงนามรับรองกรอบพันธะกรณีระหว่างประเทศในด้านความเสมอภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชายทางการเมืองที่สำคัญจำนวน 3 ฉบับ ซึ่งมีผลให้ประเทศไทยต้องปฏิบัติตามและจะต้องเสนอรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานต่อสหประชาชาติอย่างต่อเนื่อง ได้แก่(1) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Woman--CEDAW) เป็นหลักประกันว่าสตรีจะต้องได้รับสิทธิ ประโยชน์และโอกาสต่าง ๆ จากรัฐบนพื้นฐานของความเสมอภาคกับบุรุษ (2) ปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี (Beijing Declaration and Platform for Action) เป็นแผนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของสตรี โดยเฉพาะในเรื่องสตรีกับอำนาจและการตัดสินใจ (3) เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals--MDGs) เป็นการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาคนและ ลดช่องว่างของการพัฒนาระหว่างประเทศต่าง ๆ ในโลก โดยมีระยะเวลาในการบรรลุผลที่แน่นอน (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2552, หน้า 6-7)

องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความใกล้ชิดและสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนเป็นสถาบันที่เป็นจุดเริ่มต้นในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองตนเอง และเป็นรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในระดับต้นได้เป็นอย่างดี หากสตรีสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารแล้ว ก็จะสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ต้องการได้ในระดับหนึ่ง ในฐานะที่เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม การตัดสินใจใด ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นย่อมมีผลกระทบต่อวิธีการดำเนินชีวิตของสมาชิกแต่ละคนในสังคม สตรีจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจ ซึ่งการที่สตรีเข้ามาทำงานการเมืองมากขึ้นก็ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สตรีด้วยเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกคนในสังคม โดยเฉพาะต่อกลุ่มที่สตรีดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น เด็ก เยาวชน และผู้ด้อยโอกาส ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อให้ผู้หญิงได้เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา สังคม ชุมชนและประเทศร่วมกับบุรุษ เนื่องจากสตรีสามารถสร้างความหลากหลายในการพัฒนาได้ สตรีมีมุมมองในเรื่องต่าง ๆ ที่ละเอียดอ่อนกว่า และสนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่ม รวมทั้งให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อม การศึกษา สาธารณสุข ส่วนบุรุษมีมุมมองในเรื่อง ใหญ่ ๆ ระบบโครงสร้างพื้นฐาน ความเจริญต่าง ๆ และความปลอดภัย สิ่งเหล่านี้จะทำให้การพัฒนาเกิดการเติมเต็ม สมดุล และมีความยั่งยืน ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งบุรุษและสตรีอย่างแท้จริง (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2552)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่นของสตรี ในเขตตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร โดยเลือกศึกษาบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่น เนื่องจากเป็นหน่วยการปกครองที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมาก และสตรีหรือผู้หญิงจะมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้

มากกว่าการเมืองระดับชาติ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาบทบาททางการเมืองของพื้นที่ที่ให้การยอมรับสตรีขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองว่าสตรีในพื้นที่นี้จะมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่นของสตรีในเขตตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
2. เพื่อศึกษาอุปสรรคทางการเมืองระดับท้องถิ่นของสตรีในเขตตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมืองระดับท้องถิ่นของสตรีในเขตตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ระเบียบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บทความทางวิชาการ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อในการพัฒนาบทบาททางการเมืองของสตรีในจังหวัดยโสธร ประกอบด้วยศึกษาจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาจากบุคคลที่เป็นผู้นำทางการเมืองที่เป็นสตรีในจังหวัดยโสธร โดยศึกษาข้อมูลด้านต่างๆ จากการวิเคราะห์เอกสาร สื่ออินเทอร์เน็ต สิ่งพิมพ์ หนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบทบาททางการเมืองของสตรี รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาบทบาททางการเมืองของสตรีและประชาชนทั่วไปแบบเชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เกี่ยวกับข้อมูลที่ต้องการ

บทสรุป

บทบาททางการเมืองของสตรี ในตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ความเชื่อทางสังคมที่แตกต่างทางกายภาพและชีวภาพระหว่างชายและหญิงที่มีมาแต่ยาวนานนั้นเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมในสังคมแบ่งแยกความเป็นหญิงและชายออกจากกันทั้งวิถีทางแห่งการปฏิบัติตามมาตรฐานของวัฒนธรรมประเพณีและหน้าที่ในสังคมเศรษฐกิจและในระดับครอบครัว สำหรับประเทศไทยแม้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองและการปกครอง นับตั้งแต่สมัยโบราณนั้นจะไม่เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามา มีบทบาททางการเมืองได้เช่นเดียวกับบุรุษ กล่าวคือ สตรีไทยถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพบางอย่างให้อยู่ในวงแคบ ๆ ประกอบกับขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อทำให้สตรีถูกจำกัดบทบาทในทางการเมืองเป็นอย่างมากแต่เมื่อเวลาต่อมาสังคมไทยเปิดโอกาสให้สตรีได้แสวงหาความรู้และแสดงความสามารถมากขึ้น สตรีได้เรียนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคมและเริ่มมีบทบาทนอกบ้านโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนโดยเฉพาะหลังจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 และได้ประกาศสิทธิเสมอภาคทางการเมืองระหว่างบุรุษสตรีเป็นครั้งแรกโดยสตรีไทยมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งได้

ทั้งนี้หมายความว่า สตรีก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศและเท่ากับเป็นการยอมรับว่า บุรุษสตรีมีความเท่าเทียมกันทางการเมือง นับตั้งแต่นั้นมาจึงได้มีการพยายามบัญญัติกฎหมายต่างๆ ที่รองรับเกี่ยวกับสิทธิ

สตรีเพื่อให้สตรีมีสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้นรวมทั้งการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับต่อๆ มาที่ได้มีการบัญญัติให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันและกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

การมีบทบาททางการเมืองของสตรีอย่างเสรี ถือเป็นพื้นฐานของกระบวนการทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อนำไปสู่กระบวนการให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองอันชอบธรรม ในสังคมประชาธิปไตยสิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ การที่สตรีต้องมีบทบาทในการปกครองประเทศ หรือใช้สิทธิเพื่อแสดงบทบาทต่างๆ ในทางการเมืองได้โดยตรง ภายใต้กรอบของกฎหมาย ถือเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นของระบอบประชาธิปไตย ทั้งในแง่ของหลักการและอุดมการณ์ การมีบทบาททางการเมืองสตรี ถือเป็นหัวใจสำคัญ เพราะประชาธิปไตยคงเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากการมีบทบาทของบุรุษและสตรี ดังนั้น การมีบทบาททางการเมืองของสตรี จึงเป็นสิทธิทางการเมืองของฝ่ายที่จะอยู่ใต้การปกครอง ในการเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมือง เพื่อแสดงเจตนาเกี่ยวกับอำนาจ ผลประโยชน์ แม้กระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็บัญญัติรับรองสิทธิความเสมอภาคของบุรุษและสตรีไว้อย่างชัดเจน สังคมไทยได้เปิดโอกาสให้สตรี ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับบุรุษ โดยเฉพาะการเข้ามามีบทบาทกิจกรรมทางการเมืองซึ่งก็ได้มีการยอมรับบทบาทและความสามารถของสตรีมากยิ่งขึ้นจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคม จึงกล่าวได้ว่า สตรีได้กลายเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีความสำคัญในสังคมจากค่านิยมในปัจจุบันเชื่อว่า อำนาจทางการเมืองควรที่จะกระจายอำนาจไปสู่สตรีโดยไม่จำกัดเพศ ชนชั้น เชื้อชาติ หรือศาสนา ดังนั้นสตรีควรที่จะมีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริงและทั่วถึง ซึ่งนับว่าเป็นผลดีต่อการเปลี่ยนแปลงในสถานภาพทางการเมืองของสตรีโดยปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้คือ การให้สตรีได้รับโอกาสทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น ข้อดีของกลุ่มสตรีทดลองนี้คือ มีประสบการณ์ ความต้องการ นิัยใจคอ มีมุมมองและความสามารถที่แตกต่างจากบุรุษ จึงมีความละเอียดรอบคอบในการจัดทำแผนงาน โครงการต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

สิ่งที่มีผลต่อการพัฒนาบทบาททางการเมืองของสตรี ในตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร คือ ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้านเจตคติที่มีต่อบทบาททางการเมืองของสตรีตามวิถีประชาธิปไตย และด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ความสามารถในการประสานงานทั้งในและนอกพื้นที่ความสามารถในการบริหารจัดการการได้รับความยอมรับนับถือจากชาวบ้านการรักษาคำพูดการมีประวัติการทำงานเพื่อส่วนรวมมายาวนานและสามารถลงพื้นที่ได้ทุกเวลามีความอดทนและแข็งแรงโดยมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว

จากการข้อมูลการวิจัยจึงมีการสรุปบทบาทของผู้บริหารสตรีขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรในประเด็นต่างๆดังนี้

1. บทบาทด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารสตรีขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร มีบทบาททางด้านการเป็นผู้นำการที่สูงมากมีการปฏิบัติงานร่วมกันได้มีการกระตุ้นให้บุคลากรเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับกรเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และยังปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการเปลี่ยนแปลงภายในหน่วยงานด้วยตนเอง ริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อองค์กรอยู่เสมอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสังคมไทยปัจจุบันสตรีได้ก้าวเข้ามาสู่เส้นทางการเมืองและการบริหารงานในตำแหน่งสำคัญ

ดังจะเห็นดั่งสังคมไทยในปัจจุบันสตรีก้าวเข้าสู่เส้นทางเมืองและการบริหารในตำแหน่งสำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ทั้งนี้บทบาทด้านการเปลี่ยนของสตรีทั้งจากประสบการณ์ในการทำงาน การลงมือทำงานด้วยตนเองด้วยความตั้งใจ ตลอดจนมีการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จึงทำให้องค์กรได้รับรางวัลระดับต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการพัฒนาโดยการจัดการที่เป็นระบบโดยทุกฝ่ายจะทำงานประสานสัมพันธ์กันและมีการสร้างความสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาให้ประสบความสำเร็จและก้าวหน้าในอาชีพ อีกทั้งให้กำลังใจในสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงานจนสำเร็จด้วยดี มีการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพมีการกระตุ้นและสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้ปฏิบัติงานในองค์กร อีกทั้งยังทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นคู่ประสานงานที่ดีทั้งภายในองค์กรและนอกองค์กร ส่วนปัญหาที่ผู้บริหารเกิดขึ้นเกิดจากความคิดเห็นต่าง และความไม่ชัดเจนของข้อมูลโดยผู้บริหารสตรีมีใช้หลักประนีประนอม ในการแก้ปัญหาใช้การพูดคุยให้เข้าใจตรงกันในการแก้ปัญหาและทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า (ธิดารัต ธรรมเกสร, 2543, หน้า 7)

ความเป็นบุรุษจะเน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการที่จะผลักดันตนเองไปสู่ความสำเร็จในชีวิต เน้นบทบาทผู้นำ ในขณะที่ความเป็นสตรีจะเน้นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

2. บทบาทด้านความร่วมมือในองค์กรผู้บริหารของตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัยจังหวัดยโสธร ให้ความสำคัญผู้นำด้านการสร้างความร่วมมือในองค์กรที่ดีเยี่ยม เพราะมีบทบาทสำคัญในการให้ขวัญกำลังใจในการทำงานแก่บุคลากรในสังกัดอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึงเพราะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทีมงานให้ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันเปิดโอกาสให้บุคลากรร่วมคิดร่วมกันวางแผนในกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดการดำเนินงานเป็นทีมเกิดบรรยากาศการร่วมมือและแลกเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงานระหว่างบุคลากรทั้งภายในและภายนอกองค์กร

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสตรีจัดลำดับความสำคัญของงานรวมถึงปัญหาและวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมโดยเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกวิธีปรับปรุงประสิทธิภาพของงานโดยคำนึงถึงว่าในการปฏิบัติงานต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องรวดเร็วและเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ของ สมพงษ์ เกษมสิน (2511, หน้า 355) ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำ (Leadership) คือการที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกในการติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อมุ่งให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

3 บทบาทด้านสื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนพบว่าผู้บริหารสตรีขององค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้มีการส่งเสริมให้บุคลากรมีการแลกเปลี่ยนสื่อสารด้วยวิธีการต่างๆ ที่หลากหลายโดยใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารมาช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารเช่น กลุ่มไลน์ ใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ในการสื่อสาร เป็นต้น อีกทั้งยังสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรจนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นทำให้มีการติดต่อสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนและรับทราบข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและภายนอกองค์กรเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

4. บทบาทด้านการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรพบว่าผู้บริหารสตรีของ ตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร มีบทบาทด้านการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรโดยการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยใช้เหตุผลมาก่อนอารมณ์ ส่งเสริมให้บุคลากรคิดอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งสร้างบรรยากาศการทำงานภายในองค์กรให้มีลักษณะเป็นเพื่อนร่วมงานมากกว่าการเคารพเชื่อฟัง เมื่อถึงเวลาที่มีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมก็มีการสร้างความเข้าใจให้บุคลากรเห็นถึงเหตุผลที่จำเป็นและประโยชน์ของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในองค์กร การสร้างความเข้าใจให้บุคลากรเห็นถึงเหตุผลที่จำเป็นและประโยชน์ของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในองค์กร

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้นำสตรีควรมีการพัฒนาด้านความรู้ทั่วไป เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาบทบาททางการเมืองของสตรี ทั้งด้านประชาธิปไตย ด้านเจตคติและ ด้านพฤติกรรม ให้มีความรู้แบบประชาธิปไตย เจตคติและพฤติกรรมทางการเมือง เนื่องจากสตรียังไม่มีพัฒนาเท่าที่ควรจึงไม่กล้าแสดงบทบาทที่ตัวเองมีอยู่ เมื่อพัฒนาบทบาททั้งสามด้านอย่างสม่ำเสมอส่งผลให้สตรีมีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้นไป

2. ควรมีการพัฒนาบทบาททางการเมืองของสตรี เพราะการพัฒนาบทบาททางการเมืองเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นตัวชี้วัดถึงระบอบการปกครองนั่นก็คือ ประเทศใดที่สตรีมีระดับการมีบทบาททางการเมืองสูงย่อมแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยสูง การที่สตรีในจังหวัดยโสธรมีโอกาสเข้าไปมีบทบาททางการเมืองมากขึ้นทั้งในเมืองระดับชาติ และโดยเฉพาะการเมืองในระดับท้องถิ่น มีสตรีจำนวนมากที่ได้รับการเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นและระดับชาติ

3. ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับบทบาทผู้นำสตรีเพราะจะทำให้สตรียังมีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ เพื่อคุ้มครองสิทธิและโอกาสอย่างทัดเทียมกันในสังคม ตลอดจนเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในทางสังคม และการเมืองเพิ่มมากขึ้น และระบบการเมืองในท้องถิ่นต้องเปิดโอกาสให้สตรีมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการควบคุม กำกับ ตรวจสอบการดำเนินงานของฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ระบบการเมืองดังกล่าวจึงจะถือว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง

4. ควรเปิดโอกาสให้สตรีได้แสดงทัศนะและเข้ามามีบทบาททางการเมือง มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ เรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสตรีเพื่อเป็นการช่วยให้รัฐบาลมีความรอบคอบในการบริหารประเทศ และสอดคล้องตรงกับความต้องการของสตรีมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมควบคุม การบริหารอีกทางหนึ่งด้วยเพื่อให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมและส่งผลให้สตรีมีบทบาท ในการเสนอ ความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง

5. การที่จะให้สตรีเข้าใจในสิทธิขั้นพื้นฐานได้นั้น ผู้นำสตรีต้องมีการส่งเสริมการเรียนรู้ ถึงสิทธิและ บทบาทขั้นพื้นฐานและควรปลูกฝังว่าการเมือง เป็นเรื่องของทุกคนมิใช่จำกัดแต่เพียงกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่ม หนึ่งเท่านั้น ซึ่งการส่งเสริมและปลูกฝังดังกล่าวควรเริ่มตั้งแต่ในวัยเด็ก เช่น ฝึกให้ มีบทบาทในการออกสิทธิ แสดงความคิดเห็น เป็นต้น ประการต่อมา ควรส่งเสริม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น

และการมีบทบาทของสตรี ด้านการกระจายอำนาจ ส่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรบรรจุไว้ในหลักสูตรของโรงเรียน

6. รัฐบาลควรส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีมีความเข้าใจ เกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่นและการมีบทบาทของสตรี โดยการประสานงานทั้งทางภาครัฐและองค์กรเอกชนต่างๆ เพื่อสอดแทรกความรู้ดังกล่าวนี้ไว้ในกิจกรรมต่างๆ หากปลูกฝังให้สตรี สามารถเข้าใจใน สิทธิและบทบาทขั้นพื้นฐานของตนเอง และสนับสนุนการมีบทบาทในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสมแล้ว สิ่งนั้นจะเป็นตัวช่วย ส่งเสริมและสนับสนุนในระยะยาวให้สตรี ในท้องถิ่นเข้ามาบทบาทในทางการเมืองได้

7. ผู้นำสตรีควรมีความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายความรู้โดยการจัดตั้งองค์กร เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะเรื่องสิทธิมนุษยชน บทบาท หน้าที่ทางการเมือง สิทธิในการเลือกตั้ง พัฒนาโดยการสื่อสาร สื่อ โซเชียล ฯลฯ เพราะยุคนี้ถ้ามีการเผยแพร่ทางโลกออนไลน์มีความรวดเร็วมาก

8. ส่งเสริมให้สตรีภายในประเทศเข้าไปมีบทบาททางการเมืองและได้แสดงออกถึงบทบาทของสตรี ให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ได้พัฒนาแล้วเกี่ยวกับการเมืองโดยความเข้าใจอย่างแท้จริง

ข้อมูลจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของสตรีในเขตตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรมากยิ่งขึ้น และถือว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงในการพัฒนาบทบาทต่อการมีบทบาททางการเมืองของสตรี และที่มีอิทธิพลเป็นไปตามเจตนาารมณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเป็นไปเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับการพัฒนาบทบาททางการเมืองของสตรีต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการเก็บข้อมูลบทบาททางการเมืองของผู้นำสตรีในรูปแบบสถิติเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวิจัย

2. ควรมีการเปรียบเทียบการศึกษาในเขตภูมิภาคและในเขตปริมณฑลเพื่อให้เห็นความแตกต่างของบทบาทผู้นำสตรีในประเทศไทย

บรรณานุกรม

กวี วงศ์พุด. (2535). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิเชษฐ สตุติโอ.

กวี วงศ์พุด. 2539. *ภาวะผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : พี.เค.อินเตอร์ปริ้นส์.

กรมอนามัย. (2525). *คู่มือการปฏิบัติงานสุขศึกษาในสถานศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานข่าวพานิชย์.

จิระนันท์ พิตรปรีชา. (2518). *โลกที่สี่*. ฝ่ายวิชาการ สจม. กลุ่มผู้หญิง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2544). *การศึกษาเพื่อพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.

ธิดารัตน์ ธรรมเกษร. (2543). *บทบาททางเพศ สัมฤทธิ์ผลทางอาชีพ และการอนุমানสาเหตุความสำเร็จใน*

อาชีพของผู้หญิงทำงาน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/กรุงเทพมหานคร.

- บรรจง อภิตติกุล. (2548). *วิชาการจัดการและการบริหารงานบุคคล*. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- บุญทัน ดอกไธสง. (2535). *การจัดการองค์การ*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเทคโนโลยีชนบท.
- เบญจา สวัสดิโอ. (2527). *บทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีสมาชิกสภาเทศบาลนครเชียงใหม่*. รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (สำเนา).
- พยุง รสใจ. (2554). *บทบาทผู้นำสตรีในทางการเมืองการปกครอง: ศึกษากรณีตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี*. สุพรรณบุรี : สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุพรรณบุรี.
- พิทยา เพชรรักษ์. (2539). *บทบาทของคณะกรรมการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรมจังหวัด ในเขตการศึกษา 2*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- ศศิพร สิทธิสัมพันธ์. (2539). *เงื่อนไขการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีและการยอมรับ ส.ส.หญิง*. กรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2551). *การบริหารงานบุคคลแผนใหม่*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2552). *บทวิเคราะห์ครอบครัวไทยปัจจุบัน (ปี 2552)*. วันที่ค้นข้อมูล 6 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://nctc.oncb.go.th/newlimages/stories/article/family09.pdf>
- สุกฤตา จินดาพรหม. (2555). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในเขตพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของภูมิภาคตะวันตก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุจิตรา ส่างเนตร. (2530). *การยอมรับบทบาททางการเมืองการปกครองของสตรี ศึกษาเฉพาะข้าราชการในจังหวัดนครพนม*. กรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุทัย หิรัญโต. (2525). *เทคนิคการบริหาร*. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์อักษรการพิมพ์.
- House, E. R. (1978). *The Logic of Evaluation Argument*. Los Angeles: UCLA Center for study of evaluation
- McFarland. (1979). *Management : Foundation & Practices*. 5 th ed. New York : Macmillan Publishing Inc.
- Mitchell, T. R., & Larson, J. R. (1987). *People in Organizations : An Introduction to Organization Behavior (3rd ed.)*. New York: McGraw-Hill.
- Yuki, G. A. (1989). *Leadership in Organization*. New York: Prentice-Hall